

jalističkoga pogleda na svijet. Potom Duančić obrađuje i geopolitička razmatranja Antona Melika, odnosno njegovu dekonstrukciju Panonske nizine kao prirodna geografskog prostora s ciljem naturalizacije Jugoslavije, te slovenskoga geografa Svetozara Ilešiča, koji je bio upoznat s radovima suvremenih njemačkih geopolitičara, čije je ideje oštro kritizirao priklonivši se posIBILizmu Paula Vidala de La Blachea.

U šestom poglavlju pod nazivom „The Fight of Filip Lukas Against Yugoslavia” (str. 189–242) Duančić detaljno opisuje Lukasovu hrvatsku nacionalističku fazu kao geografa i nacionalističkoga ideologa, pri čemu su ta dva aspekta njegova djelovanja neodvojiva. Duančić ocjenjuje, što je važno u kontekstu polemika o Lukasovoj ostavštini u hrvatskoj historiografiji i javnom prostoru, da je Lukas konzervativni nacionalist koji je surađivao s fašistima te „obrazovao hrvatsku nacionalističku inteligenciju u diskursu kojeg je postalo teško razdvojiti od ustaške ideologije, i uz nju se politički svrstao” (str. 192). Od 1925. Lukas se vraća na poziciju hrvatskoga nacionalizma, iako ne odbacuje odmah Jugoslaviju kao mogući okvir suradnje različitih naroda, poput Belgije. Poslije će dokazivati da je Jugoslavija geografski neprirodna i neodrživa tvorevina zbog geografske fragmentacije. Hrvatska pak geografsku fragmentaciju može prevladati zbog snage hrvatskoga nacionalnog duha, kulture i sl., a u jugoslavenskom slučaju to je nemoguće jer ne postoji jugoslavenska nacija. Hrvati, prema Lukasu, kulturno pripadaju Zapadu, a lingvistički Istoku, a zbog te dualnosti svojevrtni su most između Balkana i Srednje Europe. Duančić opisuje i sukob Lukasa kao predsjednika Matice hrvatske s Hrvatskom seljačkom strankom, promatrajući ga kroz prizmu sukoba etnologije, discipline koja je tada bila uvelike povezana s Hrvatskom seljačkom strankom, i geopolitike. Naposljetku, Duančić obrađuje i Lukasovu produkciju u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, odnosno njegove radove u zborniku *Naša domovina* i u *Zemljopisu Hrvatske*.

Knjiga *Geography and Nationalist Visions of Interwar Yugoslavia* vrijedan je doprinos proučavanju međuratne povijesti Jugoslavije. Zbog interdisciplinarnе historografsko-geografske perspektive pruža i mogući putokaz za daljnje istraživanje utjecaja geografije i geografa na političke i društvene procese te oblikovanje nacionalnoga identiteta tijekom hrvatske povijesti.

Tomislav Kardum

Miro Kovač, *U labirintu versajsko-vidovdanske Jugoslavije. Hrvatsko pitanje u očima francuske politike, 1914. – 1929.* (Zagreb: Alfa, 2021), 360 str.

Knjiga diplomata, političara i povjesničara Mire Kovača bavi se *en détail* hrvatskim pitanjem gledanim iz perspektive francuske politike, napose njezine diplomatske sastavnice. U tom smislu odmah upada u oči razlika između povjesničara, koji nastoje kritički i često bez dlake na jeziku tražiti odgovore na određena pitanja, i diplomata, koji se moraju ponositi vještinom da uglavnom lijepim, pa i uvijenim riječima provode zacrtanu politiku zemalja koje zastupaju. Ili, kako je rekao knez

Talleyrand, „da je Bog dao čovjeku riječ što bi njom misao sakrio”. U ovoj se knjizi uočava Kovačev istraživački žar, u kojem nema zaobilaženja nezgodnih pitanja i koji u prvom planu utvrđuje kakvo je doista bilo stajalište francuske vanjske politike od početka Prvoga svjetskog rata do 1929., koje su bile njezine težnje i kako se odnosila prema Hrvatima u vremenima demontaže starih carstava, kad se pokazalo da se neki od ključnih geopolitičkih problema ranoga XX. stoljeća nisu mogli riješiti mirnim putem.

Težište radnje stavljeno je na Prvi svjetski rat i poratno razdoblje, obilježeno stvaranjem prve jugoslavenske države, čija je prvotna etapa razvitka započela u duhu nametnutoga Vidovdanskog ustava, a neslavno dovršena uvođenjem tvrde diktature. Ipak, bitan dio knjige posvećen je i prijašnjemu razdoblju, onomu od druge polovine XIX. stoljeća, kad je Francuska – bez obzira na status carevine ili republike, uspone i posrnuća u europskoj politici – bila neizbježan dio globalnoga koncerta moći, kolonijalna silnica i simbol braniteljice nacionalnih prava manjih naroda, čime je iskazivala vlastite državne interese na podlozi revolucionarnih tekovina. Svatko tko poznaje tadašnju hrvatsku povijest sjetit će se frankofilskih stajališta različitih autoriteta poput Starčevića, Kvaternika, Strossmayera i pariškoga studenta Stjepana Radića. Bilo je to i doba određivanja glavnih smjernica hrvatske politike, obilježene specifičnim statusom u multinacionalnoj Austro-Ugarskoj, heterogenim identitetima i utjecajima susjednih država, koje su ovisno o povijesnom trenutku otvoreno ili prikryveno iskazivale interes za ekspanziju svojih teritorija nauštrb Hrvata. Stoga Kovač ocjenjuje da je Hrvatska uoči srpanjske krize 1914. i početka Prvoga svjetskog rata zemlja u previranju, da se suočila s nedovršenim procesom nacionalne integracije i da u širim obzorjima nije postojalo hrvatsko nego južnoslavensko pitanje, s brojnim asimetrijama koje su kreirali i nastojali oblikovati međunarodni faktori. Njegova ocjena sadržava kritiku anatomije austrougarske uprave, u kojoj su se nejednako ostvarili potencijali pojedinih naroda. S druge strane bila je riječ o zajednici s povijesnim legitimitetom i dugom tradicijom, koja je upravo manje narode, unatoč njihovoj podređenosti, mogla štititi od nekih imperijalnih struja i udara.

Prvi svjetski rat pokazao je da je hrvatskoj političkoj emigraciji Pariz i dalje bio jedna od ključnih poluga međunarodne politike, kao što je to uostalom bio slučaj kod austrijskih Čeha, Poljaka i Ukrajinaca ili ugarskih Slovaka, koji su s različitim uspjehom ostvarivali svoje ciljeve. U francuskoj je prijestolnici utemeljen Jugoslavenski odbor, koji je doduše iz strateških razloga ubrzo prebačen preko Kanala u London, i u koji su se uključili slovenski predstavnici te predstavnici Srba iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine. I dalje je ostala pariška podružnica, u kojoj se radilo na razbijanju Habsburške Monarhije. Otegotna je činjenica ležala u francuskoj odluci da privuče Italiju na stranu svojega bloka, što je imalo svoju cijenu. Tu je bila i politika Kraljevine Srbije, koja je na račun svojega udjela u ratnom savezništvu nastojala što više proširiti državne granice, tvrdeći da time samo „oslobađa neslobodnu braću”. Cijena takvih kombinacija morala je utjecati na hrvatsku politiku, koja nije imala realne podloge za učinkovitije diplomatske manevre te je bila zatočenik svojega nepovoljnog položaja. Kovač je pomno ispitao različite aspekte francuske politike, koji se mogu svesti na zajednički nazivnik da je Austro-Ugarska slaba točka Centralnih sila koju je trebalo permanentno napadati da bi se urušio jedan od srednjoeuropskih temelja.

Strategija Quai d'Orsaya svodila se sa završetkom rata na oblikovanje nove Europe, u kojoj je jugoslavenski projekt trebao poslužiti kao brana obnovi njemačkoga utjecaja i kao nagrada srbijanskome savezniku. Otuda i potpora pašićevskoj koncepciji o uvećanoj Srbiji i talijanskoj kraljevini u namirivanju njezinih apetita u Istri i na dijelu istočnojadranske obale. U tom kontekstu Kovač zaključuje da su tadašnju francusku službenu politiku određivali vojno savezništvo sa Srbijom i sklonost da se Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca ustroji kao unitarna država. Drugim riječima, prepušteno je, kako autor piše, „srbijanskoj političko-vojnoj kasti” da trijumfalistički vodi novu državu i tako se kao pouzdan pomagač uklopi u prostor Balkana oslonjen na sustav Male Antante. Iz toga postaje jasno zašto je iz takve situacije proistjecalo puno povjerenje prema beogradskom središtu državne moći i zašto Pariz nije, poput Londona, barem načelno tražio neki dogovor s predstavnicima hrvatske politike i uzeo u obzir mogućnost federalizacije jugoslavenske kraljevine. A zbog toga ne treba podsjećati na to zašto je hrvatsko iskustvo podcijenjenosti bilo toliko gorko, pa i zašto je Pariška mirovna konferencija iznjedrila poredak s lomljivim temeljima kako se to poslije, nakon dva desetljeća, jasno pokazalo izbijanjem Drugoga svjetskog rata.

Od niza tema koje se pojavljuju u ovoj knjizi skrenuo bih još pozornost na ulogu masonskih loža, koje su se bile uključile u politička zbivanja pokazujući sklonost prema stvaranju jugoslavenske države. Opisan je i dosad slabo poznat boravak francuske vojske u nekim dijelovima Hrvatske neposredno nakon Velikoga rata. Konačno, čitatelji u nizu poglavlja mogu pronaći dosta obavijesti o ključnim figurama francuske politike koje su oblikovale poglede na Hrvate.

Ovdje je riječ o knjizi bitnoj za hrvatsku historiografiju, koja se baš ne može pohvaliti kvalitetnim djelima o tome kako su države od formata gledale na Hrvatsku i Hrvate. Čitatelj u ovom pitko pisanom djelu može dosta precizno utvrditi što autentični izvori govore i kako ih autor interpretira. Nisu obrađena samo francuska vrela, nego su razmotrena i britanska (*Documents on British Foreign Policy*) i talijanska (*Documenti diplomatici italiani*) izvješća te niz drugih materijala. U tom kontekstu međunarodne diplomacije upravo je ova knjiga s jedne strane pokazatelj trnovitosti hrvatskoga puta do neovisnosti, a s druge prilog saniranju naše historiografske nemoći i epizodnosti u svladavanju vanjskopolitičkih tema. Povijesne lekcije treba shvatiti, a jedna od pouka nakon čitanja ove knjige glasi da se situacija u politici ne prestano mijenja, ponekad i temeljito preokreće.

Kao jedinu zamjerku knjizi može se istaknuti to da ne sadržava kazalo imena. Bilo bi jako dobro i kad bi autor pronašao vremena za nastavak istraživanja i time obuhvatio sljedeća razdoblja, obilježena diktaturom, boravkom Svetozara Pribićevića, inače nositelja Legije časti, u Parizu, gdje je objavio znamenitu knjigu *Diktatura kralja Aleksandra*, marsejskim atentatom, zaoštavanjem situacije u čitavoj Europi, utjecajem Blumove pučke fronte, francuskim odnosom prema Banovini Hrvatskoj ili vezama demokršćanina Roberta Schumana s pojedinim hrvatskim političarima, zaokružujući tako zbivanja u međuraću sve do francuskoga poraza od nacističke Njemačke.